

SLOŽITÉ A NESNADNÉ JSOU CESTY, po nichž musí být zbloudilý a přepjatý etický myšlení přivedeno zpět. Jeho putování je však jednoduché, jestliže místo odbočení na zdánlivě pohodlné a zkratkovité cesty se od počátku drží správného směru. K tomu jsou zapotřebí tři věci: aby se myšlení v žádném případě nepouštělo do etického výkladu světa; aby bylo kosmické a mystické, totiž aby se snažilo pochopit všechnu v etice působící oddanost jako projev vnitřního, duchovního vztahu ke světu; a aby neupadalo do abstraktního spekulování, nýbrž zůstalo spontánní a chápalo oddanost světu jako oddanost lidského života každému živému jsoucímu, se kterým může navázat vztah.

Etika vzniká tak, že domýšlím do důsledků kladný vztah ke světu, který je společně s kladným vztahem k životu přirozeně dán v mé vůli žít, a že se ho pokouším uskutečňovat.

Stát se etickým člověkem znamená stát se člověkem pravdivě myslícím.

Myšlení je konfrontace mezi chtěním a poznáním, která probíhá v mém nitru. Její průběh je naivní tehdy, když vůle vyžaduje na poznání, aby jí předvádělo svět odpovídající jejím vlastním vnitřním impulsům, a když se poznání pokouší tomu přání vůle vyhovět. Místo tohoto zdánlivého dialogu, který je předem odsouzen k nezdaru, musí nastat dialog opravdový, v němž se vůle chce od poznání dozvědět jen to, co samo vskutku poznává.

Jestliže poznání vyslovuje jen to, co poznává, pak může vůli sdělovat stále a stále jedno jediné vědění: za vším a ve všem, co se jeví, je vůle k životu. Toto čím dále tím hlubší a širší poznání nedokáže víc, než že nás uvádí stále hlouběji a stále znovu do tajemství, že všechno, co jest, je vůle k životu. Vědecký pokrok spočívá jen v tom, že věda vždy přesněji popisuje fenomény, v nichž probíhá mnohotvárný život, že nám umožňuje objevovat život tam, kde jsme předtím žádný nepředpokládali, a že její zásluhou jsme schopni poznání průběhu životní vůle v přírodě tak či onak využít. Avšak co je život, to nedokáže říci žádná věda. [...]

U Descarta vychází filosofování z věty: „Myšlím, tedy jsem.“ S tímto nicotným, nahodile zvoleným počátečním principem se Descartes neodvolatelně ocitá na abstraktní půdě. Nenalézá přístup k etice a zůstává v zajetí mrtvého světového i životního názoru. Pravá filosofie musí vycházet z nejbezprostřednějšího a nejširšího fakticky daného obsahu vědomí, který zní: „Jsem život chtějící žít uprostřed života chtějícího žít“. To není duchaplně vykonstruovaná věta. Den ze dne a hodinu za hodinou jsem s ní ve styku. V každém uvědomovaném okamžiku se ve mně nově vynořuje. Jako z kořene, jenž nikdy neusychá, vyráží z ní ustavičně žijoucí světový a životní názor vztahující se na všechno jsoucí. Z této věty vyrůstá mystika etického sjednocení s bytím.

Tak jako v mé vůli k životu je touha po životním pokračování a po tajuplném povznesení životní vůle, která se nazývá radost, ale také strach před zánikem a záhadným oslabením vůle k životu, což nazýváme bolestí, stejně je tomu s vůlí k životu všude kolem mne, ať už se vůči mně může nějak projevit nebo zůstává němá.

Etika tedy spočívá v tom, že prožívám naléhavou potřebu mít ke každé životní vůli stejnou úctu jako k své vlastní. Tím je dán i myšlenkově nutný základní princip mravnosti. Dobré je život uchovávat a podporovat; zlé je život ničit a omezovat. [...]

Mít myšlenkově závazný základní princip mravnosti znamená však nejen to, že panující názory na dobro a zlo budou uspořádány a prohloubeny, nýbrž že se též rozšíří jejich platnost. Opravdu etický je člověk jen tehdy, když poslouchá naléhavý příkaz pomáhat všemu živému, jemuž může prospět, a přímo se hrozí mu škodit. Neptá se, nakolik si ten nebo onen život svou hodnotou zaslouží jeho účast, ani na to, zda a pokud vůbec je ještě schopen něco pociťovat. Život je mu svatý sám o sobě. Neutrhně ze stromu list, neulomí květinu a dává pozor, aby nezašlápl nějaký hmyz. Když za letní noci pracuje při lampě, má raději zavřené okno a dýchá dusný vzduch, než aby se díval, jak mu padá na stůl hmyz se spálenými křídly.

Jde-li po dešti po silnici a uvidí dešťovku, která na ni zabloudila, pomyslí si, že by na slunci zahynula, kdyby nemohla včas zalézt do země, a pomůže jí ze smrtonosného kamení do trávy. Když jde kolem louže a uvidí brouka, který tam spadl, nelituje času a podá mu list nebo stéblo, aby ho zachránil.

Nebojí se, že se mu budou posmívat pro sentimentalitu. To je přece osud každé pravdy, že než dojde uznání, je předmětem posměchu. Kdysi se považovalo za bláznovství předpokládat, že barevní lidé jsou doopravdy lidé a musí se s nimi lidsky zacházet. To bláznovství se stalo pravdou. Dnes se považuje za přemrštěnost proklamat jako požadavek racionální etiky ustavičný ohled na všechno živé až po jeho nejnižší projevy. Přijde však doba, kdy se budeme divit, že lidstvo potřebovalo tak dlouhou dobu, než nahlédlo, že bezmyšlenkovitě poškozování života je neslučitelné s etikou. [...]

Myšlení musí směřovat k tomu, aby vyjádřilo podstatu etična jako takového. Dospívá při tom k vymezení etiky jako oddanosti životu, která je motivována úctou k němu. Slova „úcta k životu“ zní možná příliš všeobecně a trochu neživotně, avšak to, co je takto pojmenováno, je cosi, co člověka už neopustí, jakmile se to jednou vynořilo v jeho myšlenkách. Zahrnují soucit, lásku a vůbec vše, v čem je cenný entuziastický náboj. Úcta k životu působí s neúnavnou vitalitou na smýšlení, ve kterém se usídlila, a vnáší do něho nepokoj zodpovědnosti nekončící nikdy a nikde. Ta pohání člověka tak, jako je plavidlo hnáno ložním šroubem rozrážejícím vodu.

Protože etika úcty k životu vzniká z vnitřního puzení, není závislá na tom, jak dalece či jak málo se dokáže myšlenkově dobrat uspokojivého životního názoru. Nemusí odpovídat na otázku, co může znamenat v celkovém světovém dění činnost etických osobností, zaměřená na uchování, podporu a stupňování života. Nedá se zmást úvahou, že zachování a zdokonalení života, jehož dosáhne, je skoro zanedbatelné ve srovnání s nesmírným ničéním, jemuž je život každým okamžikem vystaven ze strany přírodních sil. Chce přece účinně jednat, a proto se nemusí starat o to, bude-li její činnost úspěšná či nikoliv. Pro svět je důležitý již fakt, že v člověku, který se stal etickým, vstupuje do světa vůle naplněná úctou a oddaností k životu.

V mé vůli k životu prožívá vůle k životu sebe samu jinak než v jiných jevech. V těch se projevuje v individualizované podobě, která – pokud to mohu zvenčí pozorovat – usiluje jen o sebevyžití, nikoliv o sjednocení s jinou životní vůlí. Svět je hrůzná divadlo seberozdvojování životní vůle. Jedna existence se prosazuje na úkor druhé, jedna ničí druhou. Jedna vůle k životu od druhé pouze něco chce, aniž ji bere na vědomí jakožto vůli. Ve mně se však vůle k životu stala vůlí, která ví o tom, že existuje také jiná vůle. Je v ní touha dospět k jednotě se sebou samou, stát se univerzální.

Proč se vůle k životu takto projevuje jen ve mně? Je to proto, že jsem dosáhl schopnosti přemýšlet o celku bytí? Kam vede tato evoluce, která má ve mně počátek?

Na tyto otázky není odpovědi. Zůstává pro mne bolestnou hádankou, že se svou úctou k životu žiji ve světě, v němž tvořivá vůle působí zároveň jako vůle ničivá, a vůle ničivá zároveň jako tvořivá.

Nezbývá mi nic jiného než držet se skutečnosti, že vůle k životu se ve mně projevuje jako vůle, která se chce sjednotit s jinou vůlí k životu. Je to pro mne světlo v temnotách. Jsem zbaven nevědomosti, která vládne světu. Jsem ze světa vykoupen. Skrze úctu k životu jsem uvržen do nepokoje, který svět nezná. Ale čerpám z ní také blaženost, jakou svět nemůže dát. Když v blahém vědomí, že jsme jiní než svět, někdo druhý a já si vzájemně pomáháme jeden druhému rozumět a odpouštět, zatímco by jinak vůle jinou vůli trýznila, je vnitřní rozdvojení vůle k životu překonáno. [...]

Svou pravdivost osvědčuje etika úcty k životu také tím, že různé podoby etična chápe v jejich souvislosti. Doposud žádná etika nedokázala vyložit, v čem se rozcházejí a jak se vzájemně podporují snaha po sebezdokonalení, při níž člověk pracuje sám na sobě bez vnějších činů, a účinná etika. Etika úcty k životu to dokáže, a to tak, že řeší nejen školské etické příklady, ale přináší též prohloubení etické intuice.

Etika je úctou k životní vůli ve mně i mimo mne. Z mé úcty k vlastní životní vůli vzchází hluboké osvojení životní rezignace. Svou vůli k životu chápu nejen jako něco, co se vyžívá v šťastných událostech, ale zároveň jako něco, co prožívá samo sebe. Když nedopustím, aby se toto sebezpožívání rozplynulo v bezmyšlenkovitosti, ale setrám v něm, až je začnu pocíťovat jako cosi cenného, otevře se mi tajemství duchovní sebezáchovy. Dostává se mi netušené svobody od vlastních životních osudů. Ve chvílích, kdy bych si myslel, že budu rozdrčen, cítím se k velkému překvapení povznesen k nevýslovnému, dosud nepoznanému štěstí svobody od světa a prožívám přitom očištění svého názoru na život. Rezignace je předsíň, kterou vstupujeme do etiky. Jen ten, kdo v hloubi odevzdanosti do vlastní životní vůle zakusil vnitřní osvobození od událostí, je schopen hluboce a trvale se odevzdat jinému životu.

Když v úctě k své životní vůli zápasím o osvobození od svých vlastních životních osudů, usiluji tím také o osvobození od sebe samého. Je to vyšší způsob sebezáchovy, a to nejen vůči tomu, co mě ve světě potkává, ale i s ohledem na to, jak sám do světa zasahuji. Z úcty k své vlastní existenci podřizuji se povinnosti být pravdivý k sobě samému. Příliš draze bych zaplatil za všechno, čeho jsem dosáhl, kdybych jednal proti svému přesvědčení. Mám strach, že zpronevřím-li se sobě samému, zraním svou vůli k životu otráveným oštěpem. [...]

Etika pravdivosti k sobě samému vskutku nenápadně přechází v oddanost vůči druhým. Pravdivost vůči sobě samému mě nutí k činům, které se natolik projevují jako oddanost, že je běžná etika odvozuje z oddanosti.

Proč bližnímu odpouštím? Běžná etika říká, že s ním mám soucit. Taková etika umožňuje lidem, aby si při odpouštění připadali nesmírně dobří, ba dokonce jim dopřává, aby jejich odpouštění bylo pro druhého trochu pokořující. Činí tedy z odpouštění sladký triumf shovívavé oddanosti.

S tímto neujasněným nazíráním etika úcty k životu skoncovala. Každá shovívavost a každé odpouštění je pro ni činem diktovaným pravdivostí vůči sobě samému. Musím bezmezně odpouštět, protože kdybych to nečinil, byl bych nepravdivý sám k sobě a počínal bych si tak, jako kdybych nebyl sám právě tak vinen, jako se ten druhý provinil vůči mně. Jelikož se můj život tolikrát poskrvnil lží, musím odpustit lež, již se druhý dopouští vůči mně; protože jsem sám tak často bez lásky, nevraživý, pomlouvačný, úskočný a povýšený, musím odpustit každou necitelnost, nevraživost, pomluvu, úskočnost a povýšenost, která je namířena proti mně. Musím odpouštět beze slova a nenápadně. Vlastně ani neodpouštím, protože vůbec nepřipustím, aby došlo k nějakému rozsuzování. Ani tohle není nějaká přepjatost, nýbrž nevyhnutelné rozšíření a zjemnění běžné etiky.

Boj proti zlu, které je v člověku, nemáme vést tak, že bychom soudili druhé, ale máme soudit sami sebe. Zápas se sebou samým a pravdivost vůči sobě samému jsou prostředky, kterými působíme na druhé. Beze slova je vtahujeme do boje za hlubokou duchovní sebezáchovu vyrůstající z úcty k vlastnímu životu. Síla není halasná. Je prostě zde a působí. Pravá etika začíná tam, kde se přestávají užívat slova.

To nejintimnější v účinné etice není tedy oddanost, třebaže se to tak jeví, nýbrž puzení k pravdivosti vůči sobě samému, z čehož etika nabývá svou pravou hodnotu. Celá etika bytostně odlišnosti od světa je čistá jen tehdy, když vyvěrá z tohoto pramene. Nikoliv z dobrotivosti vůči druhým jsem laskavý, mírumilovný, trpělivý a vlídný, nýbrž proto, že v tomto postoji osvědčuji nejhlubší sebezáchovu. Úcta k životu, kterou projevuji vůči své vlastní existenci, a úcta k životu, s níž se oddaně obracím k jiné existující bytosti, se navzájem prolínají. [...]

I já podléhám vnitřnímu rozdělení vůle k životu. Na tisícery způsob se ocitá moje existence v konfliktu s jinými. Jsem postaven před nevyhnutelnost život ničit a poškozovat. Kráčím-li po osamělé stezce, mé nohy ničí a působí bolest drobným tvorům, kteří na ní žijí. Abych si zachoval svou existenci, musím se bránit všemu, co ji poškozuje. Stávám se pronásledovatelem myšky, která žije v mém domě, vrahem hmyzu, který se tu chce usídlit, masovým vrahem bakterií, které by mohly ohrozit můj život. Svou potravu získávám ničením rostlin a zvířat. Mé štěstí stojí na poškozování bližních.

Jak se v této hrozně nevyhnutelnosti, již jsem podřízen v důsledku vnitřního rozpolcení vůle k životu, uplatňuje etika?

Obyčejná etika hledá kompromisy. Chce stanovit, kolik musím obětovat ze své existence a ze svého štěstí a kolik si smím ponechat na úkor existence a štěstí jiných živých bytostí. Tímto rozhodováním vzniká tedy aplikovaná relativní etika. Ta vydává za etické, co ve skutečnosti etické není, neboť je to směs neetické nevyhnutelnosti s etikou. Tím vyvolává nesmírný zmatek. Vzniká tak a stále narůstá zatemňování pojmu etična.

Etika úcty k životu neuznává žádnou relativní etiku. Za dobro pokládá jen zachovávání a podporování života. Každé jeho ničení a poškozování, ať k němu dojde za jakýchkoliv okolností, cejchuje jako zlé. Žádné předem hotové kompromisy mezi etikou a nutností nemá na skladě. Stále novým a vždy originálním způsobem se absolutní etika úcty k životu v člověku vypořádává se skutečností. Neřeší konflikty místo něho, nýbrž nutí ho, aby se rozhodl pokaždé sám, jak dalece může zůstat etickým a nakolik se musí podřídit nutnosti ničit a poškozovat život, a tím se proviňovat. [...]

Nesmíme nikdy utupět. Přebýváme v pravdě, jen když konflikty prožíváme stále hlouběji. Dobré svědomí je vynález ďáblův. [...]

Když už nějaký život poškozují, musí mi být zřejmé, jak dalece je to nutné. V ničem nesmím jít dále, než je naprosto nevyhnutelné, i když jde o zdánlivě bezvýznamný případ. Venkovan, který na louce pokosil tisíce květů jako krmivo pro krávy, se má strážit, aby cestou domů bezmyšlenkovitě neušklubl nějaký kvítek u cesty, neboť tím se zpronevěruje životu, jelikož k tomu není nucen nezbytností.

Kdo provádějí operace na zvířatech nebo na nich zkoušejí léky či jim naočkovávají různé choroby, aby získanými výsledky mohli pomoci lidem, ti se nesmějí nikdy uklidňovat všeobecnou úvahou, že jejich kruté počínání sleduje hodnotný cíl. V každém jednotlivém případě musí zvážit, je-li opravdu nutné to které zvíře pro lidstvo obětovat. A musíme úzkostlivě dbát, abychom zmírnili jeho bolest, jak jen můžeme. Kolik jen se napáchá zla ve vědeckých ústavech, když se pro úsporu času a námahy upouští od narkózy! A kolikrát je zvíře vystaveno útrapám jen proto, že pokusné zvíře svou bolestí prokazuje trpícímu člověku tak cennou službu, vytvořil se mezi ním a námi nový, jedinečný vztah solidarity. Z toho vyplývá pro každého z nás povinnost prokazovat každému živému tvorovi co největší dobro.

Pomáhám-li hmyzu, který je v tísně, nedělám nic jiného, než že se pokouším živému stvoření částečně vynahradiť stále nová lidská provinění. Všude, kde je zvíře nějak nuceno sloužit člověku, musí mít každý z nás na paměti utrpení, které zvíře kvůli nám snáší. Nikdo z nás nesmí dopustit žádnou bolest, pro kterou není ospravedlnění, pokud jí jen může zabránit. A nikdo se nesmí upokojoval tím, že se nechce míchat do věcí, které se ho netýkají. Nikdo nesmí zavírat oči a myslet si, že utrpení, od něhož se odvrátil, vlastně neexistuje. Ať si nikdo neulehčuje břímě odpovědnosti! My všichni jsme vinni, že jsou živí tvorové tak týráni, že nikdo nedbá řevu žízňivých zvířat přepravovaných železnicí, že na našich jatkách vládne tolik surovosti, že v našich kuchyních čeká zvířata trýznivá smrt z neobratných rukou, že všemožně trpí zacházením nemilosrdných lidí nebo jsou vydána napospas krutým hrám dětí.

Bojíme se, že budeme nápadní, když na sobě dáme znát, jak jsme dojati utrpením, které člověk působí živým tvorům. Myslíme si při tom, že ostatní jsou „rozumnější“ než my a berou to, nad čím my se vzrušujeme, za něco normálního a samozřejmého. Jednou jim však nečekaně uklouzne slovo, které nám prozradí, že ani oni se s tím dosud nevyrovnali. Byli nám cizí, ale teď jsou nám zcela blízcí. Masku, kterou jsme jeden druhého klamali, padá. Teď o sobě navzájem víme, že pro nás všechny prostě není úniku před kru-

tostmi, které se bez přestání kolem nás odehrávají. Blahoslavené poznání!

Etika úcty k životu nás chrání, abychom si mlčky vzájemně nepředstírali, že neprožíváme, co jak myslící lidé prožívat musíme. Vede nás k tomu, abychom si vzájemně pomáhali mít pro toto trápení oči otevřené a abychom spolu nebojácně hovořili a společně jednali v duchu odpovědnosti, jak ji cítíme. Tato etika nás vybízí vyhledávat příležitost, při níž bychom zvířatům poskytli byt' sebemenší pomoc oplátkou za všechno trápení, které jim lidé působí, a abychom se tak alespoň na okamžik vymanili z nepochopitelně hrozných stránek naší existence.

Také pokud jde o chování vůči bližním, ukládá nám etika úcty k životu odpovědnost bez hranic, která až děsí.

Ani zde nepodává žádný návod, pokud jde o meze dovolené sebezáchovy; jen nás opět vybízí, abychom v každém případě dostáli nároku absolutní etiky oddanosti. Podle míry odpovědnosti, kterou vnitřně prožívám, se musím rozhodnout, co mám obětovat ze svého života, majetku, ze svého práva, svého štěstí, času a klidu, a kolik z toho všeho si smím ponechat.

V otázce vlastnictví je etika úcty k životu vysloveně individualistická v tom smyslu, že nabytý nebo zděděný majetek nemá být dán do služeb celku na základě nějakých společenských opatření, nýbrž jen na základě jednotlivcov absolutně svobodného rozhodnutí. Ve všem spoléhá na vzrůstající pocit zodpovědnosti člověka. Na vlastnictví se dívá jako na společenský statek ve svrchované správě jednotlivcov. Někdo slouží společnosti tím, že vede obchod, v němž nalézá obživu tolik a tolik zaměstnanců; druhý zase chce lidem prospět tím, že se svého majetku vzdá. Nechť se každý odpovědně rozhodne mezi těmito dvěma extrémními formami společenské služby, jak mu to diktují jeho životní okolnosti. Nikdo ať nesoudí druhého. Jde pouze o jediné: aby každý pokládal to, co má, za prostředek svého působení. Není rozhodující, zda se tak děje při zachování a rozhojnění vlastního majetku nebo jeho odstoupením. Má-li majetek společnosti přinášet největší prospěch, musí jí sloužit tím nejrozmanitějším způsobem.

Nejvíce jsou vystaveni nebezpečí čistě egoistického vlastnictví ti, kdo mají majetku málo. Je hluboká pravda v Ježíšově podobenství o služebníkovi, který nejméně přijal a byl nejméně věrný.

Podle etiky úcty k životu mi nepatří ani to, nač mám právo. Nedovoluje mi, abych se spokojil tím, že já jakožto zdatnější postupuji dovolenými prostředky výš na úkor těch méně schopných. Problematizuje, co mi zákon a úsudek lidí přiznává. Prikazuje mi myslet na druhého a dává mi na uvážení, smím-li si činit vnitřní nárok

na všechny plody, na něž stačím dosáhnout. Pak se mi může stát, že s ohledem na existenci druhého udělám něco, co se podle obvyklých měřítek zdá pošetilé. Ba dokonce to snad i pošetilé je, jestliže moje odříkavost tomu druhému ani trochu neprospěla. A přece jsem jednal pravdivě. Úcta k životu je nejvyšší instance. Co prikazuje, má svůj význam i tehdy, zdá-li se to bláhové nebo zbytečné. Všichni přece hledáme jeden u druhého ono bláznovství, jež dosvědčuje, že se v nás hlásí ke slovu vyšší odpovědnost. Jen pokud se všichni stáváme méně rozumnými ve smyslu obvyklé vypočítavosti, panuje mezi námi etické smýšlení a činí řešitelnými problémy, které byly předtím neřešitelné.

Úcta k životu mi nedopřává ani plné osobní štěstí. Ve chvílích, kdy bych se mohl volně radovat, probouzí ve mně myšlenky na útrapy, které jsem viděl nebo které tuším. Nedovoluje mi zaplašit rušivé představy. Tak jako vlna nemůže existovat sama, ale podílí se stále na vlnění oceánu, ani já nemohu žít svůj život jen pro sebe, nýbrž vždy v souvislosti s veškerým prožíváním, které mě obklopuje. Pravá etika mi káže podivnou nauku. Jsi šťastný, říká, a proto jsi povolán k tomu, abys mnoho dával. Vše, čeho ti bylo dopřáno víc než jiným – zdraví, nadání, výkonnost, úspěchy, krásné dětství, harmonické rodinné poměry – to všechno nesmíš přijímat jako samozřejmost. Musíš za to zaplatit přiměřenou cenu. Musíš prokázat mimořádnou oddanost svého života ostatnímu životu.

Nebezpečným se stává hlas pravé etiky pro šťastné lidi, když se mu odváží naslouchat. Před nimi tato etika netlumí iracionální plamen, který v ní hoří. Jím na ně útočí a zkouší, zda se jí podaří vychýlit je z jejich navykklých kolejí a udělat z nich dobrodruhy oddanosti, kterých má svět tak málo. [...]

Úcta k životu je neúprosným věřitelem. Nenajde-li u člověka nic jiného, co by mu zabavila, než trochu volného času, vezme mu i to. Ale její neoblomnost je dobrotivá a jasnozřivá. Mnohým moderním lidem, kteří ve svém zaměstnání fungují jen jako pracovní stroje a nemohou se tu k sobě chovat jako lidé k lidem, hrozí nebezpečí vegetujícího egoistického živobytí. Mnozí z nich toto nebezpečí cítí. Trpí tím, že jejich každodenní práce nemá vůbec nic společného s duchovními a ideálními cíli a že jim znemožňuje vložit do ní kousek své lidskosti. Jiné to nevyvádí z míry. Pomyšlení, že kromě svého zaměstnání nemají už další povinnosti, jim vyhovuje.

Že by však lidé měli být trestáni či naopak odměňováni takovým způsobem, že už nebudou vázání odpovědností, kterou s sebou nese vzájemná oddanost člověka člověku, to etika úcty k životu nepřipouští. Chce po nás, abychom všichni byli nějak a v něčem k lidem lidšší. Ty, kteří se vůči bližním nemohou lidsky projevovat ve svém povolání a nemají jinak nic, co by jim věnovali, nabádá, aby obětova-

li trochu svého volného času, i když ho mají poskrovnu. Opatřete si nějaké vedlejší působiště, říká jim tato etika, působiště nenápadné a třeba i tajné. Mějte oči otevřené a hledejte, kde nějaký člověk nebo činnost věnovaná lidem vyžaduje trochu času, trochu přátelství, účasti, společnosti a trochu lidské práce. Snad jde o člověka osamělého, zatrpklého nebo nemocného, či o nějakého nešiku, pro kterého můžeš něco znamenat. Snad je to stařec nebo dítě. Anebo dobré dílo potřebuje dobrovolníky, kteří mohou obětovat volný večer nebo obstarat nějaké pochůzky. Kdo by dokázal vypočítat všechny podoby uplatnění, které může mít onen cenný provozní kapitál zvaný člověk! A na všech stranách se ho nedostává! Proto hledej, nenajde-li se pro tvou lidskost nějaké uplatnění. Nedej se odstrašit, budeš-li muset čekat nebo experimentovat. A buď také připraven na různá zklamání. Ale tu příležitost k vedlejšímu působení, při kterém budeš lidem rozdávat své lidství, tu si nedej ujít. Však ono se nějaké pro tebe určitě najde, jen budeš-li jaksepatří chtít. [...]

Jakým způsobem a v jaké míře má člověk tomuto úkolu dostat, to musí každý sám čerpat ze svého vlastního úsudku a z osudů, mezi nimiž se odehrává jeho život. Něčí oběť je navenek nenápadná. Člověk ji přináší prostě tím, že setrvává ve svém normálním životě. Jiný je povolán k nápadnější oběti, a nemůže tedy hledět na to, jak to pro něho dopadne. Nikdo však ať si neosobuje právo soudit druhého. Tisícerým způsobem se musí naplňovat lidský úděl, aby se činilo dobro. Jakou obětí chce k tomu přispět, to je tajemství každého jednotlivce. Všichni vespolek však musíme vědět, že naše existence nabývá pravé hodnoty teprve tehdy, když ve svém nitru prožijeme něco z pravdy vyjádřené výrokem: „Kdo svůj život ztratí, nalezne jej.“

Etické konflikty mezi společností a jedincem pocházejí z toho, že jedinec nenese jen osobní, ale i nadosobní odpovědnost. Tam, kde jde jen o mou osobu, mohu být vždycky trpělivý, vždy odpouštět, vždy být shovívavý a milosrdný. Každý z nás se však může dostat do situace, kdy neodpovídá jen za sebe, ale i za nějakou věc, a je pak nucen k rozhodnutím, která odporují osobní mravnosti.

Řemeslník, který vede třeba i malý podnik, a hudebník řídící umělecká vystoupení, nemohou být takovými lidmi, jak by si přáli. Jeden musí propustit neschopného pracovníka nebo alkoholika přes všechny soucit, který má s ním i s jeho rodinou; druhý nemůže nechat vystupovat zpěvačku, která ztratila hlas, třebaže ví, jak ji tím zarmoutí.

Čím širší je dosah lidské činnosti, tím častěji se člověk ocitá v situaci, kdy musí své nadosobní odpovědnosti obětovat něco ze své lidskosti. Z tohoto konfliktu se chce běžné uvažování vyvléci roz-

hodnutím, že všeobecná odpovědnost zásadně ruší platnost odpovědnosti osobní. V tomto smyslu ovlivňuje společnost jednotlivce. Pro uklidnění svědomí těch, pro něž je toto rozhodnutí příliš kategorické, může společnost možná nabídnout ještě některé zásady, které se pokoušejí obecně platným způsobem stanovit, jak dalece se kdy smí projevit též osobní mravnost.

Běžné etice nezbyvá než podepsat takovou kapitulaci. Nemá prostředky, aby mohla hájit pevnost osobní mravnosti, protože nemá k dispozici absolutní pojmy dobra a zla. Jinak je tomu u etiky úcty k životu. Ta právě má, co té druhé chybí. Proto pevnost nikdy nevzdá, i když je stále obklíčena. Cítí se způsobila trvale ji bránit a ještě znepokojovala obléhatele ustavičnými výpady.

Etická je jen nejobecnější a absolutní účelnost zachování a podporování života, na niž je orientována úcta k životu. Žádná jiná nutnost nebo účelnost není etická, nýbrž je to jen více nebo méně nevyhnutelná nevyhnutelnost nebo více či méně účelná účelnost.

V konfliktu mezi zachováním své existence a zničením a poškozením existence jiné nemohu nikdy sjednotit to, co je etické, s tím, co je nevyhnutelné, do jakéhosi relativního etična, nýbrž musím se rozhodnout mezi etickým a nevyhnutelným, a zvolím-li to druhé, musím na sebe vzít také to, že se provinuji poškozením života. Právě tak si nemohu myslet, že v konfliktu mezi osobní a nadosobní odpovědností mohu dospět k jejich vyrovnání v čemsi relativně etickém, nebo že dokonce smím to etické umlčet a nahradit účelným, nýbrž musím se rozhodnout pro jedno nebo druhé. Podřídím-li se pod tlakem nadosobní odpovědnosti tomu, co je účelné, pak se nějak proviním nedbáním úcty k životu.

Pokoušení spojit účelné, jež nám přikazuje nadosobní odpovědnost, s etickým v cosi relativně etického je obzvlášť velké proto, že v jeho prospěch mluví okolnost, že ten, kdo je poslušen nadosobní odpovědnosti, jedná nesobecky. Ten totiž neobětuje existenci někomu jinému či jeho prospěch existenci své nebo svému prospěchu, ale obětuje existenci a prospěch jednotlivce tomu, co nutně prospěje existenci a blahu většiny. Avšak být etický je víc než být nesobecký! Etická je jen úcta mé vůle k životu před každou jinou vůlí k životu. Když jakkoliv obětují nebo poškozují život, nejsem už na půdě etiky, nýbrž provinuji se, ať už sobecky kvůli zachování své existence či svého blaha, ať třeba nesobecky pro zachování mnoha jiných životů.

Tento nasnadě ležící omyl vydávat za etické ono porušování úcty k životu, jež vyplývá z nesobeckého uvažování, to je most, po kterém se etika nepozorovaně dostává na neetickou půdu. Tento most se musí strhnout.

Etika jde jen tak daleko jako humanita, což znamená brát ohled na existenci a štěstí jednotlivé lidské bytosti. Kde přestává lidskost,

tam začíná pseudoetika. Den, kdy budou tyto hranice všeobecně uznány a pro všechny viditelně vyznačeny, bude jedním z nejvýznamnějších dnů v dějinách lidstva. Od té chvíle se už nikdy nebude moci stát, aby etika, která už etikou není, platila za skutečnou etiku a klamala lidi i národy a ničila je.

Dosavadní etika před námi skrývala, kolikerym způsobem se každý z nás ustavičně provinuje, ať už při sebezáchově či v jednání podle nadosobní odpovědnosti, a tím nám znemožňovala, abychom se stali tak vážnými, jakými musíme být. Právě vědění spočívá v tom, že jsme uchvázeni tajemstvím, že všechno kolem nás je vůle k životu, a že zároveň nahlížíme, jak se ustavičně na životě prohrěšujeme. [...]

Veřejná činnost, při níž se nevyvíjí krajní úsilí o dodržování lidskosti, ruinuje lidské smýšlení. Ten, kdo veden nadosobní zodpovědností beze všeho obětuje lidi a jejich štěstí, když se to zdá nezbytné, jistě něčeho dosáhne. Není to však to nejvyšší dosažitelné. Má tak jen vnější, ale nikoliv duchovní moc. Té dosáhneme jen tehdy, když lidé mohou o nás konstatovat, že se nerozhodujeme chladně podle jednou provždy stanovených principů, ale že bojujeme v každém jednotlivém případě o to, abychom jednali humánně. Takového úsilí je však mezi námi poskrovnu. Až příliš často si počínáme tak, že od toho nejmenšího z nás, který v nejmenším provozu něco znamená, až po držitele politické moci, v jehož rukou je rozhodování o válce a míru, jednáme jako ti, kdo bez velkého sebezapření doveďou, je-li toho třeba, být pouhými vykonavateli obecných zájmů, ale přestanou být lidmi. Proto už mezi námi vymizela důvěra ve spravedlnost prozářenou lidskostí. Nemáme už také jeden k druhému skutečnou úctu. Všichni cítíme, že jsme vydáni napospas chladné oportunní mentalitě, která má strnulé zásady, je neosobní a obvykle také neinteligentní a která je schopna té největší nelidskosti a nesmyslnosti jen proto, aby sloužila nějakým nicotným zájmům. Proto tedy v našich poměrech stojí jedno neosobní oportunistické smýšlení proti druhému. Všechny problémy přerůstají v neúčelné mocenské boje, protože chybí smýšlení, které by umožnilo jejich řešení.

Jen budeme-li usilovat o lidskost, zmohutní v našem smýšlení síly, které působí ve směru vpravdě rozumného a účelného konání. Proto člověk působící ve sféře nadosobní odpovědnosti se má cítit zodpovědný nejen za úspěch, kterého má dosáhnout, ale také za smýšlení, jaké má být vytvořeno.

Takto sloužíme společnosti, aniž jí obětujeme svou identitu. Nedovolíme jí, aby nám v etice dělala poručníka. Bylo by to asi tak, jako kdyby si sólový houslista dal předepisovat od kontrabasisty, jak má táhnout smyčcem. Ani na okamžik nepřestáváme nedůvěřovat ideálům, které společnost vytyčila, a přesvědčením, která uvádí do oběhu. Mějme stále na paměti, že je v ní plno zpozdilosti a že nás

chce podvodně připravit o lidskost. Je to nespolehlivý a nadto ještě slepý kuň. Běda kočímu, jestli zdřímne!

To všechno zní příliš tvrdě. Společnost přece slouží etice tím, že prostřednictvím zákonů sankcionuje to, co je eticky nejelementárnější, a přenáší etické myšlenky z jedné generace na druhou. Už tím koná dost a má nárok na naši vděčnost. Avšak je to také ona, která etice ustavičně překáží tím, že si osobuje nárok být výhradním etickým vychovatelem. Ta čest jí však nepřísluší. Učitelem etiky je jen eticky smýšlející a o etiku zápasící jednotlivý člověk. Pojmy dobra a zla, které společnost dává do oběhu, to jsou jen papírové peníze, jejichž hodnota nemůže být měřena číslicemi na nich vytištěnými, nýbrž zlatým kursem etiky úcty k životu. Pak se ovšem ukáže, že kurs těchto bankovek je měnovým kursem napůl zbankrotovaného státu.

K zhroucení kultury došlo tím, že jsme etiku přenechali společnosti. Obnovit kulturu bude možné teprve tehdy, až se etika opět stane věcí myslících lidí a až se jednotlivci budou snažit uplatnit se ve společnosti jako etické osobnosti. Jak dalece se nám to podaří, natolik se společnost stane z ryze přírodní veličiny, jakou původně jest, veličinou etickou. Generace před námi se dopustily strašné chyby, že si společnost eticky idealizovaly. Konáme jen svou společenskou povinnost, když ji kriticky posuzujeme a snažíme se, seč jsme, učinit ji etičtější. Majíce absolutní měřítko pro to, co je etické, nedáme si už vnucovat jako etiku zásady účelnosti, či dokonce té nejvulgárnější opportunity. Nesetrváme též na tak nízké úrovni, abychom nadále pokládali za kdovíjak etické nesmyslné mocenské, davové a nacionální ideály, které proklamují ubozí politikové a které jsou prostřednictvím hlučné propagandy v obecné vážnosti. Všechny zásady, názory a ideály, mezi nimiž se pohybujeme, měříme s krajní pedanterií metrem ocejchovaným absolutní etikou úcty k životu. Platnost přiznáváme jen tomu, co se srovnává s ideou lidskosti. Přivádíme opět ke cti ohled na život a štěstí jednotlivců. Zase vysoko vyzvedáme svatá lidská práva, avšak ne ta, která slavnostně proklamují na banketech držitelé politické moci, zatímco je ve své politické praxi pošlapávají, nýbrž práva opravdová. Znovu žádáme spravedlnost, ale ne spravedlnost vypracovanou autoritami zhlouplými juristickou scholastikou, ani tu, kterou až do ochraptění vykřikují demagogové všech odstínů, ale spravedlnost, která respektuje hodnotu každé lidské existence. Základem práva je humanita.

Tak konfrontujeme zásady, názory a ideály kolektivity s humanitou. Tím jim dáváme rozumnou podobu, protože jen to, co je opravdu etické, je opravdu rozumné. Jen pokud jsou etická přesvědčení a etické ideály přítomny v panujícím smýšlení, je toto smýšlení s to jednat opravdu účelně.

Etika úcty k životu nám dává do rukou zbraň proti falešné etice a falešným ideálům. Avšak sílu užívat této zbraně máme jen potud, pokud každý z nás ve svém životě dodržuje lidskost. Teprve až bude mnoho takových lidí, kteří ve svých myšlenkách i skutečích budou humaně čelit skutečnosti, přestane být humanita sentimentální idejí a stane se kvasem smýšlení jednotlivců i společnosti, jímž má být.

Čauky žijí do...
v k